

Богдан Д. Дражета*Институт за етнологију и антропологију
Филозофски факултет, Универзитет у Београду*

darzetab@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8772-1841>

Међуетнички односи у Босни и Херцеговини: разлике и сличности између медијског извештавања и теренског истраживања (2016–2024)*¹

Апстракт: На примеру односа између трију етничких заједница (Бошњака, Срба и Хрвата) може се приметити да медији из својих партикуларистичких, политичких и других интереса стереотипизују босанско-херцеговачко друштво у односу на стварни живот. Медијско извештавање о међуетничким односима на подручју Босне и Херцеговине у протеклих неколико година углавном садржи наратив који има за циљ да постојеће политичко и друштвено уређење (не)свесно одржи. У питању је систем заснован на тронационалном принципу у којем три већинска, конститутивна народа – Бошњаци, Срби и Хрвати – уз заједницу тзв. „осталих” чине окосницу уставноправног поретка земље. Међутим, посматрање већине „обичних” догађаја кроз етничку призму и приписивање етничког предзнака свакодневним животним ситуацијама у оквиру медијског извештаја не само да чува поредак већ трасира једини могући наратив о односима између трију народа. Међу припадницима бошњачке, српске и хрватске заједнице, као и међу онима који се не поистовећују с три наведене групације, преовлађују ставови и размишљања који се разликују од онога што преносе медији по питању њихових међусобних односа. Такве налазе почео сам да примећујем откако спроводим теренска истраживања на подручју Босне и Херцеговине у последњих осам година.

---

* Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-137/2025-03/200163). The research reported here was supported in part by the U.S. National Science Foundation grant #1826892 (Robert M. Hayden, Principal Investigator); but neither the NSF nor Dr. Hayden are responsible for any position taken in this paper.

¹ Рад је саопштен на научном скупу *Антропологија књижевности, уметности и медија*, одржаном на Филозофском факултету у Београду у организацији Одељења за етнологију и антропологију од 22- 23. децембра 2023. године.

У оквиру овог рада покушаћу да предочим које су разлике и сличности између онога што извештавају медији по питању међуетничких односа и резултата теренских истраживања, наводећи конкретне примере прикупљене у периоду од 2016. до 2024. године. Сматрам да би указивање на ову проблематику могло да представља мали допринос развијању другачијег погледа на то како етничке заједнице у Босни и Херцеговини између себе функционишу и у којој мери медији другачије говоре о наведеној теми.

Кључне речи: медији, теренско истраживање, међуетнички односи, Босна и Херцеговина

Међуетнички односи у Босни и Херцеговини

Сложеност међуетничких односа у Босни и Херцеговини током историје истовремено је привлачила и одвраћала истраживаче из различитих научних дисциплина. Од почетка XIX века односи између различитих етно-религијских заједница су повезани с њиховим политичким деловањем и спољнополитичким положајем Босне и Херцеговине, дакле унутрашњим и спољашњим динамикама које су утицале на стварање и обликовање идентитета које данас познајемо као бошњачки, српски и хрватски. Дакле, готово сви истраживачи слажу се око тога да су међународне прилике често диктирале унутрашње правце развоја и обликовања идентитета босанско-херцеговачких заједница, тј. да су политички и друштвени системи различитих државних апарата присутних на том простору деловали у складу са својим интересима, подижући или смирујући ниво (не)мирољубиве међугрупне интеракције и комуникације. О тим приликама, односно националном и политичком развоју у XIX веку и различитим правцима динамике идентификације тронационалног друштва кроз историју писано је детаљније (Teinović 2019; Hayden and Katić 2023; Grandits 2014; Bougarel 2018; Ваџановић 2023; Dedijer 2003). Миленко С. Филиповић је средином XX века запазио да је Босна „захвално подручје” за етнолошка истраживања, и то елемената старије традиционалне културе и елемената савремених процеса и промена. У вези с првим аспектом је тврдио да су се у животу становништва Босне и Херцеговине очувале многе „архаичне црте” које треба забележити, сачувати и створити „искуствену евиденцију” („базу података”, додао аутор), јер су ти елементи осуђе-ни на неповратно ишчезавање (Gorunović 2006, 196). Филиповић је у том смислу сматрао да се етнографској грађи с подручја Босне и Херцеговине мора приступати критички и истовремено водити рачуна о хронологији, географској распрострањености и функцији елемената културе, како би се надоместила временска, количинска и регионална неуједначеност грађе (Gorunović 2006, 196).

Концепт „братства и јединства” који је у социјалистичкој Југославији требало да постигне задовољавајући ниво међуетничке интеракције свих „народа и народности” учинио је ту исту интеракцију у одређеној мери мирнијом у односу на неке претходне периоде, што је било и у случају међуетничких односа у Босни и Херцеговини (Hayden and Katić 2023, 144; Lazić 1994). То је прекинуто током рата 1992–1995. године, када су почела да се појављују тумачења о прекинутом „хармоничном суживоту” и „изневереној традицији толеранције”.² Наведена теорија, међутим, губи из вида да је велики број војних сукоба током историје „преливан” на босанско-херцеговачке етничке заједнице чији су интереси често бивали различити и супротстављени, попут интереса великих држава и царстава, највише Османског и Аустроугарског (Hayden and Katić 2023, 119–121). У том смислу, рат 1992–1995. године сигурно није први сукоб такве врсте, али јесте у контексту да је у њему масовније учествовала укупна популација, тј. већина припадника све три етничке заједнице – Бошњака, Срба и Хрвата (Dražeta i Buljubašić 2021, 93–118; Burg and Shoup 1999). Толеранција на међуетничком плану није била увек присутна у виду „хармоничног суживота”. чак ни током социјализма како се то претпоставља (Lazić 1994), јер су физички обрачуни између деце на етничкој основи били чести у основним/средњим школама, а касније су свој преображај добијали у виду онога што би данас називали мобингом на радном месту.³ Без обзира на одређени

² На основу вишегодишњих теренских истраживања у Индији и на Балкану амерички антрополог Роберт М. Хејден развио је концепт „антагонистичке толеранције” за друштва у којима долази до осцилација на пољу међуетничких односа, а самим тим политичких тензија, друштвених криза и религијских надметања. У том смислу, религијска места се користе управо кроз компетитивност, а чланови различитих етно-религијских заједница за то време живе једни поред других у односима толеранције током мирних периода (Hayden 2002, 206). Свака заједница перципира саму себе као другачију у односу на друге заједнице и врши сопствено позиционирање кроз контролу кључних религијских места. У том смислу, заједнице су међусобно антагонистичне али истовремено толерантне једне према другима. Припадници различитих заједница су потпуно свесни свог идентитета, као и различитих интереса, тако да им је толеранција једна од регулаторних стратегија у обликовању међуетничких односа, односно није вредносна или пак етичка норма. Понекад наведени односи могу прерасти у праве физичке, тј. ратне сукобе, што се обично дешава током друштвених и политичких криза, изазваних на унутрашњем или спољашњем плану (Hayden 2002, 205–219; Hayden et al. 2016, 1–20). Дакле, суштина је схватити различиту динамику и двојност међуетничких односа.

³ Подаци добијени током обављања теренског истраживања у Мостару у октобру 2018. године, односно интервјуисања становника у вези с односом између симболичке границе у граду на Неретви и изградње етничког и религијског идентитета. Испитаници, чија имена неће бити наведена због осетљивости теме, истичу

удео етнички „мешовитих бракова” у урбаним срединама, руралне средине углавном нису биле простор венчавања припадника различитих етно-религијских заједница (Hayden and Katić 2023, 127–134).⁴ Историјске основе за то налазимо у Милетском систему присутном за време Османског царства, у којем су верске аутономије различитих заједница истовремено изнедриле њихову међусобну сарадњу, али и засебан развој тих групација и ендогамију, тј. немешање. Поред тога, сукоби током ратова, глад, политичка превирања, избор личних имена, исхрана и одабир начина стицања средстава за живот неки су од начина разликовања заједница у Босни и Херцеговини, уз религију, тачније религијска учења као главну разлику која је допринела формирању другачијих заједница од деветнаестог века до периода социјализма. Током седамдесетих година XX века један део становника почео је да се изјашњава Југословенима, али је постотак те популације опао у периоду непосредно пре распада социјалистичке Југославије и почетка рата (Hayden and Katić 2023, 125–126).

С друге стране, концепт „древне мржње” подразумева да су Бошњаци, Срби и Хрвати изражавали нетрпељивост једни према другима и бивали на супротстављеним странама током историје (Hayden and Katić 2023, 119–123). Та теорија потпуно занемарује готово заједничку народну културу, нпр. традиционална знања и веровања о природи и предвиђању времена (Mrgić and Dražeta 2020), те вишевековну економску интеракцију у виду међусобне трговине и непрекидног кружења добара међу Бошњацима, Србима и Хрватима, чак и током ратних сукоба 1992–1995. године, што су ми током досадашњих теренских истраживања саговорници посебно истицали, а неки се, штавише, хвалили да су у тим праксама учествовали. Појава тзв. „мешовитих” бракова током социјалистичке Југославије, без обзира на њихов мали удео (између 9% и 13% од укупног броја склопљених бракова) (Mrđen 2005; Medar Tanjga 2008), била је нешто што је померило дотадашње светоназоре друштва у другом правцу, док су различити облици међусобног поштовања и познавања верских празника и забрана, као и делом обичаја животног циклуса (рођење, свадба, смрт) били мање-више познати свим члановима босанско-херцеговачког друштва. За те чланове карактеристична је институција суседства, тј. „комшилука”, у коме се врши непрекидна међуетничка комуникација и интеракција (Vukoičić 2014, 39–53). Поље народне музичке традиције чије се заједништво темељи на припадности различитим регијама, односно музичким крајолицима, а не етницитетима, показује да је музички фолклор у Босни и Херцеговини настајао у

такође да су поводи за туче између деце у школама могле бити и друге околности, а не само етничко залеђе, а исто важи и за дискриминацију људи на радном месту.

⁴ Тако саговорници наводе да су међуетнички бракови у руралним срединама између Срба и Хрвата били заступљени у мањој мери.

садејству и прожимању, а не у пуком антагонизму (Guja 2021, 81–100; Guja Dražeta 2025).

На почетку XXI века међусобни односи припадника трију етничких заједница (Бошњака, Срба и Хрвата) врло често се поједностављују јер се стављају под вео мистике. Дакле, те релације остају непознате како за припаднике различитих народа који живе у Босни и Херцеговини, тако и за припаднике тих и других заједница „са стране”, тј. из суседних земаља, као и особе из других држава Европе и света. Многи се не удубљују у комплексност међуетничких односа, посматрајући их као „добре” или „лоше”, а не као релације које могу осцилирати у различитим временским и друштвено-политичким контекстима. Сматрам да је на делу, стога, тзв. „дупла егзотизација”, односно посматрање и замишљање народа у Босни и Херцеговини као одувек међусобно завађених, али добронамерних и неспремних на новитете у свакодневном животу и другим доменима. Дакле, Босна и Херцеговина, тачније њени становници, за многе су непознаница и као такви лако (п)остају предмет хумористичких (Dražeta 2022, 134), као и других упрошћених симболичких представа. Због тога донекле може да се објасни зашто међу Србима и Хрватима долази до одбацивања „босанства”, те фаворизовања херцеговачког регионалног идентитета у новије време (Dražeta 2021, 149–150, 377).⁵ Бошњаци, иако не одбацују „босанство”, такође имају поделе на релацији Херцеговина: Босна,⁶ мада су у регионалним идентификацијама више присутне хумористичке и симболичке представе о бошњачкој популацији из Санцака (Рашке области у Србији и Црној Гори) и источне Босне (Dražeta 2021, 274–282; Dražeta 2023, 323–324).

Имајући у виду да међуетнички односи у Босни и Херцеговини нису једноставни, тако да их, како Хејден и Катић наводе, можемо свести на „традицију толеранције” и „древну мржњу” (Hayden and Katić 2023, 119) између припадника различитих етно-религијских заједница, потребно је овим релацијама приступити путем превазилажења наведене „лажне дихотомије” (Hayden and Katić 2023, 119–121). Савремена истраживања међуетничких односа просто захтевају „трећи пут”, о коме су Хејден и Катић

---

⁵ Тема босанства међу Србима и Хрватима из Босне врло је комплексна и заслужује посебно истраживање и рад, ако не и књигу. На религијско-институционалном нивоу Хрвати не одбацују у потпуности босанство у контексту постојања католичке Фрањевачке провинције Босне Сребрене, као што ни Срби то не чине, будући да међу њима егзистира православна Митрополија Дабробосанска.

⁶ Према речима мојих саговорника, поделе међу Бошњацима на Босанце и Херцеговце датирају још од времена социјализма и периода деветнаестог века. С друге стране, међу једним делом Бошњака Херцеговаца је тренутно присутан процес „боснификације” Херцеговине зарад политичког усаглашавања у вези с етнонимом Бошњак, иако се томе противи већи део њихових сународника у тој регији.

писали (Hayden and Katić 2023), а која сам кроз рад на терену наставио донекле да трасирам и тиме пробам да разумем и анализирам како се Бошњаци, Срби и Хрвати односе једни према другима у „стварном животу”, односно где се прожимају, где удаљавају, а где споре око одређених поља деловања и перцепције простора на којем живе (Dražeta 2023).

Током обављања теренских истраживања у периоду од 2016. до 2024. године користио сам методе опсервације, посматрања са учествовањем, неформалних и формалних интервјуа уз помоћ полуструктурираног упитника намењеног првенствено истраживању односа (симболичких и физичких) граница и изградње етничког и религијског идентитета на подручју Мостара, Сарајева и Источног Сарајева (Dražeta 2021, 17–45). У тим и другим градовима, као и селима, престао сам да користим упитник међу људима с којима сам претходно успоставио лична познанства и контакте. Током осмогодишњег теренског истраживања обишао сам сва већа насељена места и општине у Босни и Херцеговини, а у већини тих места водио сам углавном неформалне разговоре са становницима свих етничких припадности (Бошњака, Срба и Хрвата). Разлози за коришћење методе неформалних разговора (без упитника) јесу практични, будући да су људи отвореније разговарали о осетљивим темама без присуства папира, фасцикли и диктафона. Све белешке о местима, догађајима и разговорима с људима биле су похрањене у теренском дневнику. Објашњење и научно разумевање међуетничких односа у Босни и Херцеговини могло је детаљније да се изврши у одређеној мери тек пошто сам прошао већи део ове земље тако што сам боравио и живео с припадницима свих етничких заједница. Боравак јесте имао лични и научни утицај на мене у смислу схватања како се народи односе једни према другима, али није био нужан за дубље разумевање тих односа. У том смислу, понекад сам свакодневно а понекад повремено вршио опсервацију онога што „обични људи” и њихови политички представници сматрају да је важно у контексту међуетничке интеракције, приметивши битну разлику између медијског извештавања и теренског истраживања.

Усмерење јавног дискурса ишло је и још увек снажно иде у правцу раздвајања да се чини како ниједан народ не може живети с другим. Рат 1992–1995. године јесте створио такву слику, будући да су, као и раније током историје, поједини простори постали моноетнички и да су мање и веће миграције становништва допринеле таквој слици у оквиру које се нова кретања и интеракције чине немогућим. Не треба губити из вида да су многи људи претрпели личне трагедије и друге несрећне околности на породичном нивоу током војних сукоба и да због тога постоји одређени јаз према Другом/Другима, чије деловање према мишљењу медија чак угрожава „наш” идентитет. Тако описана друштвена ситуација осликава се и

на политичкој сцени Босне и Херцеговине. Политички представници три народа користе концепт етнополитике, стварајући систем у којем су права одређених етничких заједница заправо политичка права, подложна различитим врстама злоупотребе, политизације и етнизације културних различитости (Marko 2011, 177–184).

Медијско извештавање у/о Босни и Херцеговини

Лејла Турчило и Белма Буљубашић сматрају да медији у Босни и Херцеговини доводе до сужавања јавног простора који омогућава квалитетно информисање и простор за дебату, и то непоштовањем етичких стандарда и друштвене одговорности. Разлози за то су спољашње и унутрашње природе. Под спољашњом природом подразумевају се политички и економски притисци на медије, а под унутрашњом цензура и аутоцензура, лош друштвени статус и/или интерес/интереси за привлачењем публике. Други разлози, тј. узрочници тако обликованог „суженог” информисања у Босни и Херцеговини јесу низак ниво медијске писмености публике која не подржава озбиљан медијски рад и квалитетно, етичко новинарство. Разлике у начину извештавања између приватних медијских кућа и јавних сервиса такође су незнатне, тј. медији углавном бивају под утицајем или контролом одређених политичких (етничких) структура (Turčilo i Buljubašić 2017, 99–103).

У јавном и медијском простору културни Други означени су као једина могућа „претња” нестанку „нашег” идентитета, а тиме и културе, религије, језика, политике и свега онога што неку заједницу чини смисленим скупом међусобно повезаних индивидуа. Управо таква конструкција идентитета, заснована на непрекидном „опомињању” припадника одређене етничке заједнице о томе како сваког часа могу „нестати”, одржава им идентитет актуелним и ојачава га. Истраживања су показала да већина медија у Босни и Херцеговини у свом извештавању потенцира разлике, а не сличности, што служи јачању политичких (а тиме и етничких, односно религијских) идентитета етничких заједница које ту живе. Зато је западни концепт мултикултурализма, повезан с културним правима и аутономијом мањинских заједница, до сада у мањој мери био успешно редефинисан и прилагођен босанско-херцеговачком социокултурном миљеу, коме из тих разлога више одговара концепт културног плурализма. Међутим, тај концепт се инструментализује путем већ поменуте етнополитике, система заснованог на политичким правима одређених етничких заједница, у коме долази до злоупотреба, политизације и етнизације културних различитости (Marko 2011, 177–184). Јачање политичких права народа значи јачање њихових

етничких идентитета, заснованих на конфесионалној припадности, чиме друштво опстаје, упркос предвиђањима да ће се тако распасти. У том контексту, Уго Влаисављевић наводи да је етнополитика „политика која брине о опстанку и расту заједница, неодвојивом од њихова духовног процвата” (Vlaisavljević 2014, 33). Политички интереси су заправо етнички интереси, а код етничких заједница важан је опстанак у одређеном времену и простору (Vlaisavljević 2014, 33).

Медијско извештавање о међуетничким односима на подручју Босне и Херцеговине у протеклих неколико година углавном садржи наратив који има за циљ да постојеће политичко и друштвено уређење (не)свесно одржи. У питању је систем заснован на тронационалном принципу у којем три већинска, конститутивна народа – Бошњаци, Срби и Хрвати – уз заједницу тзв. „осталих” чине окосницу уставноправног поретка земље (Turkušić 2009, 95–97). Политички представници, односно политичке партије три народа с различитих позиција имају номинално три различите визије промене постојећег политичког и друштвеног уређења, али заправо одржавају статус кво „на терену”, постављајући се као заштитници и тумачи етничких/националних интереса (Janković 2019, 89–90). Стога, посматрање већине „обичних” догађаја кроз етничку призму и приписивање етничког предзнака свакодневним животним ситуацијама у оквиру медијских извештаја не само да чува поредак, већ трасира једини могући наратив о односима између трију народа. Међу припадницима бошњачке, српске и хрватске заједнице, као и међу онима који се не поистовећују с три наведене групације, преовлађују ставови и размишљања који се разликују од онога што преносе медији по питању њихових међусобних односа. Дакле, медији из својих партикуларистичких, политичких и других интереса стереотипизују босанско-херцеговачко друштво у односу на стварни живот, а у овом раду се то показује на примеру међуетничких односа.

Медијски извештаји приказују Босну и Херцеговину као простор непрекидних сукоба у којем се догађају необичне ствари, где су војна дејства само привремено стала и где се увек очекују неки нови међуетнички вербални и физички окршаји, нова удаљавања и спорења на етничкој основи. Када су западни антрополози истраживали „не-западна”, афричка друштва, они су поједностављивали слику о тамошњим, локалним заједницама као „примитивним”, „мање развијеним” и битно другачијим у односу на људе из центара тадашње колонијалне моћи (Owusu 1978, 310–312).⁷ У овом раду видећемо да то чине медији на нивоу извештавања о различитим до-

⁷ У српској етнологији и антропологији Милош Миленковић се бавио такође овим питањима, настојећи да реконструише тзв. „постмодерну критику” свих концепата на којима је антропологија почивала до шездесетих година двадесетог века, између осталих и саму колонијалну науку (Milenković 2010, 53–71).

гађајима из живота становника Босне и Херцеговине и поједини научни и стручни делатници. Скоро свака животна, радна, економска, празнична или било која друга активност обојена је етничком нотом, тако да медији сензационалистички извештавају када, на пример, становници различитих етничких припадности заједно гасе пожар у селу, када организују заједничке музичке вечери, борбе бикова и такмичења у једењу чварака, када показују да на „свој” начин могу вршити синкретичке верске праксе и обележавати одређене датуме, као и да су у стању да врше међуинституционалну и међуентитетску сарадњу, упркос званичној територијалној и административној подели земље. Стога ће у следећем одељку рада бити приказано и анализирано шест примера, тј. кратких студија случаја које се на основу медијског извештавања могу чинити „необичним” и „егзотичним”, али је на основу теренског истраживања, спроведеног у периоду од 2016. до 2024. године, установљено да је реч о нешто другачијој ситуацији.

Међуетнички односи у Босни и Херцеговини у светлу медијског извештавања и теренског истраживања

Први пример везан за разлику између медијског извештавања и теренског истраживања долази из села Грачац и Тришћани у општини Прозор-Рама у северној Херцеговини. Током пандемије вируса ковид-19, тачније у априлу 2020. године, становници оба села успели су да угасе пожар. Медији су пренели вест о томе да су „бошњаци гасили ватру да би католици уживали у благдану”, уз паролау: „Ви славите, ми ћемо гасити”. Медији наводе да је то све заједно чинило „лијепу страну пожара”, мада су сви становници оба села локализовали ватрену стихију, што је констатовано уз опаску да је пожар био прејак тако да су сви морали да буду ангажовани (NovaBila 2020). Друга вест у вези с овим догађајем пренета је уз наслов: „Прави Босанци: Сусједи муслимани гасе пожар да би католици могли прославити Ускрс” (Radio Sarajevo 2020). На основу ове две вести с два различита портала примећујемо да се у складу с контекстом користе речи „Бошњаци”, „католици” и „Хрвати” на првом медију, док је у другом присутно одређење „Босанци”, „муслимани” и „католици”. Док је први портал један од медијских репрезентата Хрвата из средње Босне, други се представља као „грађански” и „босански”, али га заправо прате и промовишу углавном Бошњаци. Остали портали су копирали вест с једног од ова два портала и нису написали ништа ново. На овом примеру видимо како је једној обичној ситуацији приписан етнички карактер и како је реченица у којој Бошњаци поручују Хрватима да могу слободно прославити Ускрс практично измишљена од стране новинара. Локални ватрогасац с којим

сам водио разговоре током боравка у Прозору, Рами, навео је да суштина уопште није била у томе ко ће гасити пожар, већ да су пре мештана из једног села стигли мештани из другог села којима је пожар био ближи, тако да није било ни говора о „етничком” гашењу пожара. Ватра је локализована кроз солидарност мештана двају насеља која су у претходном ратном сукобу деведесетих година била с обе стране линије фронта. Иако су, дакле, били на супротним странама у рату, наставили су да сарађују на различитим нивоима након завршетка војних сукоба, али ни у једном случају гашење пожара не би означавали као вид поштовања нечијег етничког идентитета, већ заштиту заједничких шума и пашњака.

Други пример односи се на манифестацију „Балканско вече”, која је први пут одржана у Аугзбургу код Минхена у децембру 2023. године. Тада је група људи, коју је предводио Оливер Топаловић Лола из Новог Травника, организовала догађај под горепоменутиим називом, којем је присуствовало преко хиљаду људи различитих генерација из дијаспоре, односно Немачке, Аустрије, Швајцарске, Француске и околних земаља. Медији су пренели да је овај познати јутјубер „организирао догађај којим је окупио све три нације на Балканској вечери у Аугсбургу”. Како се даље наводи, „сврха овог сусрета била је показати да музичке ноте могу бити мост који спаја људе и превладава баријере и подјеле. Оливер је тиме остварио своју визију остављајући снажну поруку о потреби за суживотом и разумијевањем између различитих култура” (Dolina Lašve 2023). Слични догађаји одржани су у Франкфурту, Бечу, Штутгарту, Линцу и другим градовима централне Европе (Drukčiji radio 2025). Теренско истраживање спроведено у више наврата на подручју Лашванске долине у средњој Босни (Травник, Нови Травник, Витез и Бусовача) показало је да дијаспора из ове микро-регије, па и целе средње Босне, а и Босне и Херцеговине, увелико одржава слична дружења, с тим што она нису била пропраћена на начин на који се то чини путем Оливеровог Јутјуб канала „Долина Лашве” с преко 180.000 пратилаца (YouTube, Dolina Lašve 2025). Праксе попут „Балканске вечери” представљају музичко „спајање” јер се на тим догађајима окупљају људи различитих етничких припадности. Та „спајања” су у Босни и Херцеговини уобичајена појава (Dražeta i Guja 2018), али се представљају „необично” у јавности, јер се од припадника различитих нација понекад очекује да не могу да се сложе ни око музичког укуса и сличних елемената културе. Један део јавности и урбаног становништва ми је током теренских истраживања у Мостару и Сарајеву истицао да је путем музике потребно имати јасне границе између етничких заједница, а уколико то није могуће, онда између урбаног („напредног”) и руралног („назадног”) становништва. На овом месту споменуо бих и Јутјуб канал „Срећко Стиповић” који такође на нешто другачији начин приказује свакодневицу народа Лашванске до-

лине и средишње Босне, али с истим имплицитним намерама и циљевима као што је случај с „Балканским вечерима” – међуетничком сарадњом (YouTube, Srećko Stipović 2025). Терен на овом подручју показао је да људи сарађују на свакодневном нивоу у економском смислу, али да су у политичким ставови дијаметрално супротни, а, самим тим, и по питању поимања етничке припадности и етничког порекла Бошњака, односно Хрвата. То је, донекле, познато и очекивано, али су визуелни прикази различитих видова „спајања” нешто што употпуњује слику сарадње коју сам приметим током боравка на терену. Без обзира на медијска извештавања и поједина улепшавања, ратна дешавања из деведесетих година прошлог века оставила су дубок траг на многе људе и њихова сећања, о чему сведочи темељна етнолошко-антрополошка студија (Bugarin 2017).

Трећи пример у овом раду тиче се тзв. босанске кориде, културног феномена који не само да окупља људе из редова свих етничких заједница, већ је медијски пропраћен тако да се о њему пише као о нечему што је део културне традиције, и што ту можете срести људе из целе Босне и Херцеговине. Кориде тако спајају „преко етничких и ентитетских линија” (Memić 2016), на њих „долазе такмичари из свих дијелова земље” (Radio Slobodna Evropa 2023) и сл. Кориде такође имају етнички/национални предзнак у зависности од локације на којој се одржавају, тј. етничке заједнице која организује целокупно дешавање. Међутим, наведени догађаји су, према медијским извештавањима, спорни због заштите животиња и зато што се на њима прекомерно употребљавају печење и алкохолна пића, музички део програма често бива праћен непристојно (не)одевеним музичким извођачицама и агресивно настројеним мушким делом публике, а присутни су песме и национални симболи повезани с прошлим ратом 1992–1995. године. Редитељ документарног филма „Корида” Синиша Видовић у чланку Недада Мемича коментарише „болну истину” о међуетничким односима у Босни и Херцеговини, тако што наводи да је у тој земљи „могуће да људи пруже једни другима руку, али је у филму такође јасно видљиво да треба толико мало да се односи међу људима покваре и да се активира стара мржња. Ту истину о БиХ ми је било најтеже спознати” (Memić 2016). Касније Видовић додаје да су за ту мржњу „криви” политичари и верски службеници, покушавајући на тај начин да релативизује претходно изнесен став, али приписујући имплицитно кривицу опет људима који политичарима и верским великодостојницима могу дозволити да им поремете међусобне контакте. На крају, саркастично признаје да је „апсурд земље” у којој сеоско становништво „дели лекцију из суживота и заједништва” (Memić 2016). Међу мојих дванаест испитаника током теренског истраживања у Мостару било је наглашено да би они који одлазе на борбе бикова, гусларске вечери и концерте илахија и касида (исламске духовне песме) „сутра пуцали јед-

ни на друге” да имају прилике, јер немају „искрено саборовање”. С друге стране, тако изнето мишљење било би поткрепљено супротним ставом – да они који слушају електронску музику и који користе наркотику никада не би ушли у сукобе, те су, стога, прави представници међуетничке сарадње (Dražeta 2021, 164–165). Овде се подвлачи још једна битна разлика коју сам током осмогодишњег теренског истраживања забележио на више места, а то је село: град, односно опозиције које прате ту поделу, а то су „папци”: „раја”, „дивљаци”: „цивилизовани”, „прљави”: „чисти”, итд. Постоји одређена доза презира према руралном, „назадном” становништву, док се урбано посматра као оно које је носилац напретка, реформи и модернизације друштва.⁸ Због тога и горепоменути редитељ Видовић осећа жал што у случају побољшања међуетничких односа у Босни и Херцеговини главну реч не воде људи из града, већ „сиромашно, слабо образовано и рурално становништво” (Метић 2016). Овде можемо приметити да је медијски дискурс оптерећен тиме што становништво у Босни и Херцеговини кохезију гради на проживљеном искуству, а не образовањем стеченим знањем. На основу теренских истраживања приметно је да о процесу помирења након последњег рата најчешће говоре они који посматрају тај процес кроз призму онога што о томе мисли и спроводи међународна заједница и босанско-херцеговачки политичари, а не сами људи који живе у Босни и Херцеговини. Тако је мали број људи критиковао изградњу арене за борбу бикова у Кутањи код Доњег Вакуфа. Вест о томе је у марту 2023. године била објављена у медијима, где је наведено да је циљ оваквих догађаја окупљање ради дружења и квалитетно проведеног времена, и то у првој недељи у осмом месецу (Екарија 2023). Људи су већином подржали идеју и напоре да једна од многобројних корида у Босни добије неко репрезентативно место на коме ће се одржавати, док је мањина негодовала и говорила у контексту наведених парова опозиција.

Пример који је у октобру 2022. године изазвао медијску пажњу, четврти по реду у овом раду, односи се на освештавање просторија Странке демократске акције, водеће бошњачке политичке партије, на подручју Сребренице. Током литије поводом славе цркве Покрова Пресвете Богородице, један од свештеника прочитао је молитву и наводно освештао просторије странке. По објављеној фотографији у медијима реаговао је председник Општинског одбора СДА Сребреница који је рекао да та странка „најоштрије осуђује” овај чин „вјерског напада”, те да је ово доказ да црква у доба мира није одустала од онога што је у рату покушано да буде спроведено – уништавање и покрштавање Бошњака и њихове имовине (N1 BiH

---

⁸ Наведена опозиција присутна је и у другим срединама и није везана искључиво за Босну и Херцеговину.

2022). Као додатна реакција везана за наведени догађај, у оквиру ширег варошког контекста, пренета је вест да је у току „православизирање простора локалне администрације у Сребреници”, али да тако нешто неће изменити детаљ по којем је од 420 ученика основне школе у Сребреници 315 бошњачке националности (Hadžić 2023). На основу разговора са бошњачким и српским испитаницима из источне Босне и Подриња, као и сопствених одлазака на терен, приметио сам да је у јавном простору одавно присутно потпуно преимућство свих верских пракси и обележја, не само православних. Осим тога, наведени догађај с освештавањем, према речима испитаника, може да се посматра као чин путем којег се управо представници обе религије, православне и исламске, поштују и цене онолико колико „њима одговара” или колико је потребно да би се „приказали у јавности”, тако да су за многе Бошњаке овакви чиновници потпуно уобичајени спрам политичког и друштвеног контекста у којем живе. Срби такође истичу да им ни у једном случају нису страни исламски верски симболи и праксе у јавном простору. Оба народа сматрају да је одлазак младих толики да се то не може „избројати људски”, тако да је медијско помињање етничког састава у сребреничкој основној школи нешто што неће променити јак демографски пад становника. Медијско извештавање на етничкој основи се примећује и у вести посвећеној најмлађим члановима локалног сребреничког карате клуба и културно-уметничког друштва, тако што се наводи: „Мали Подрињци, и Бошњаци и Срби, заједничком борбом на татамију и наступом на сцени одржали су лекцију многим који говоре и раде другачије, покушавајући представити да је заједнички живот немогућ” (Karić 2018).⁹ На исти начин се говори о томе да је прослава мале матуре у Сребреници доказ међусобне љубави, поштовања и помирења, јер у њој учествују припадници оба народа (Vesti 2017). Медији готово да не преносе вести о заједничкој прослави матуре у осталим градовима Босне и Херцеговине (Брчко, Бања Лука, Сарајево, Источно Сарајево), као што то раде у случају Сребренице. У питању су градови у којима припадници различитих етничких заједница, према речима саговорника, преко двадесет година шетају заједно током матуре. Тако ђаци гимназије у насељу Добриња у Сарајеву или Музичке академије у Источном Сарајеву, без обзира на националност, имају све званичне прославе заједно, као што се на неформалном и свакодневном нивоу између њих остварују контакти и каткад граде будуће пословне или емотивне везе.

Пети пример у највећој мери показује врло илустративну разлику између медијског извештавања и резултата теренског истраживања. У питању

⁹ О наведеном примеру медији нису извештавали у мери у којој је то случај с осталим примерима, тако да је он у овом раду део четврте студије случаја.

је вишегодишња сарадња две општине из два града, односно два ентитета, Стари Град у Сарајеву (Федерацији Босне и Херцеговине) и Источни Стари Град у Источном Сарајеву (Републици Српској). Наиме, председници двеју локалних самоуправа, Ибрахим Хаџибајрић и Бојо Гашановић, током септембра 2019. године приликом санације регионалног пута који повезује два „Стара Града” истакли су да је наведена реконструкција друма „један од ријетких примјера добре међуентитетске сарадње, а све у корист својих грађана” (Patria 2019). Сарадња која траје још од 2009. године је оцењена и као „стална и квалитетна” и да су досадашњи реализовани пројекти вредни пола милиона евра (Grad Istočno Sarajevo 2022). На основу теренског истраживања може се рећи да је Источни Стари Град географски, симболички и политички периферна општина на међуентитетској граници (у физичком и симболичком смислу), док је Стари Град на историјској и симболичкој равни у средишту урбаних збивања, али у тренутној распорели политичке моћи и економских средстава у оквиру Града и Кантона Сарајево има периферну улогу. Из тих разлога, моји саговорници наводе да су две општине, потиснуте и маргинализоване унутар сопствених политичких оквира и етничких наратива, пронашле своју нишу деловања у оквиру које остварују заједничке инфраструктурне и комуналне пројекте електрификације, проширења водоводне мреже, реконструкције и чишћења путева од оштећења насталих током обилних киша и снежних падавина, а одскора и изградње туристичких објеката. Оно што се у медијима такође не помиње јесте политичка маргинализација лидера двеју општина, коју актуелне власти у Републици Српској, односно Федерацији Босне и Херцеговине с времена на време спроводе, нпр. тврдња садашњег градоначелника Источног Сарајева из 2016. године о томе да је земља на планини Требевић која припада Источном Старом Граду „продата Арапима” (Klix 2016). Исти човек само шест година касније наводи да је одличан потез то што се на истоименој планини зида туристички и хотелски комплекс, који неки чак повезују с певачицом Лепом Бреном (Nova 2022). С тим у вези су и „одрешене руке” које у оквиру две „сиве зоне” омогућавају локалним лидерима да раде оно што мисле да треба и што је у њиховом интересу, тако да је један од њих критикован због еколошких последица које изградња туристичког и хотелског комплекса на планини Требевић може да изазове (Jašar-Opardija 2023). Међутим, опозициони начелник општине Источни Стари Град је, према речима мојих саговорника, критикован од стране власти управо за нешто што та иста владајућа коалиција у Републици Српској тренутно чини. У питању је повезаност експлоатације шума и продаје дрвне грађе на црном тржишту, даље нарушавање природне околине и све чешћи еколошки проблеми, а што информанти, као „обични људи”, не могу да спрече у смислу неког ширег друштвеног активизма, али се на појединачном, комшијском

нивоу труде да сачувају оно што могу. Дакле, једна локална самоуправа је „на мети” због онога што чини цела Република Српска, као што је случај и са сарајевском општином Стари Град, којој се највише замерају проблеми нелегалне градње и претварања јавних простора у паркинге, иако је то случај у готово свим густо насељеним и веома посећеним местима у Федерацији Босне и Херцеговине.¹⁰ О политичком лидеру Старог Града казивачи су имали речи хвале, чак и након што је у мају 2023. ухапшен и почетком 2025. године осуђен на шест месеци затвора (Al Jazeera 2025). Моји саговорници су често говорили о томе како „сви муљају у БиХ”, али да је бивши начелник углавном издвајао новац за пројекте у култури и рад културно-уметничких друштава више него било који његов претходник, као и да је радио на томе да имиџ Старог Града побољша у оквиру Сарајева као града, али и шире, покушавајући да у туристичком и културно-историјском смислу историјско језгро града на Миљацки третира као заштићену целину. Један од бранилаца и чувара културног наслеђа постао је, тако, политичко наслеђе. Без обзира на ове околности, сарадња између ове двеју општина је настављена. Нови начелник Старог Града Ирфан Ченгић и нови „стари” начелник Источног Старог Града Бојо Гашановић наставили су сарадњу двеју општина, најпре потписавши споразум који предвиђа изградњу заједничке водоводне инфраструктуре и јавне расвете (Princip 2024), а затим радивши на санирању клизишта на планини Требевић у граничној зони двају ентитета (Oslobođenje 2024). Према мишљењу казивача, личне везе и контакти између становника двеју општина такође поспешују садашњу и будућу међуљудску сарадњу. Без обзира на то што су у претходном рату били на супротним странама, преци становника „оба Стара Града” дружили су се и певали уз гусле, радили и трговали заједно, „поштујући сваки свој и туђи идентитет”, како наводи један испитаник.

Такмичење у једењу чварака у Приједору јесте шести и последњи пример разлике између медијског извештавања и теренског истраживања. Реч је о надметању у количини „свињског смокија” коју ће појединац појести у одређеном временском року, а готово исту вест су два медија пренели уз другачији наслов, где је у једном извештају из Србије писало да је првак „муслиман” (Nportal 2023), а у другом из Федерације Босне и Херцеговине „Приједорчанин”, према граду из којег долази (Ljudski 2022), док у трећем медију из Републике Српске није било помињања било каквог облика припадности првака (Srpskainfo 2023). Он је, након преузимања титуле, казао да Срби знају да праве чварке али их „не знају јести”, а људи из публике су поручили да је кафана „Код Неђе дебелог”, где се такмичење одржава,

---

¹⁰ Даљи осврт на ове друштвено-политичке процесе захтевао би писање новог чланка.

место на коме никада није било простора за малициозне коментаре о томе „ко шта једе” (Srpskainfo 2023). Док један део информаната с којима сам разговарао наводи да део бошњачке популације који конзумира свињетину и алкохол, нарочито ракију и пиво, то чини из „културолошких” разлога, односно локације на којој живи (Босна и Херцеговина и Балканско полуострво), други део казивача био је супротног мишљења. Они, дакле, конзумацију наведених производа виде као нешто што је не само забрањено у оквиру ислама већ је и штетно за организам уколико се уноси у великим количинама. Зато су испитаници наводили да је „културолошки” и „нутриционистички” важно да се Бошњаци држе ових табуа. Оно што медији покушавају да утврде јесте шта сами учесници „Чварчијаде” мисле о сопственом етничком идентитету и међуетничким односима, потпуно занемарујући ставове самих учесника о томе да им је важан добар провод, забава и растерећење од свакодневних брига. На исти начин, ставови саговорника бошњачке националности о свињетини везани су за сферу културне интимности, односно покушаја да се о потенцијалном једењу или уздржавању од овог меса не разговара много пред припадницима других етничких заједница. Они се, у том смислу, осврћу на медијске извештаје о такмичењу у Приједору двојако, као нешто што је истовремено „страшно” и „убичајено”. Стога, улогу медија виде као покушај да се расправља о нечему што је за народе у Босни и Херцеговини непотребно доводити у питање, јер ниједна заједница није монолитна у погледу културе исхране.

Завршна разматрања

На примеру односа између трију етничке заједнице (Бошњака, Срба и Хрвата) може се приметити да медији из својих партикуларистичких, политичких и других интереса стереотипизују босанско-херцеговачко друштво у односу на стварни живот. Међуетнички односи у Босни и Херцеговини су комплексни, вишеслојни, под различитим спољашњим и унутрашњим утицајима и струјањима, али њихова медијска сведеност на одређене догађаје, попут „етничког” гашења пожара и појединих верских пракси у јавном простору, додатно поједностављује и уопштава ставке везане за ову тему. У оквиру наведених шест примера, тј. кратких студија случаја, може се приметити да је медијско извештавање по питању одређених музичких („Балканско вече”), јавних (босанска корида, матура, „чварчијада”), спортских и других догађаја на којима се окупљају заједно Бошњаци, Срби и Хрвати обележено запрепашћеношћу и чуђењем, а понајвише есенцијализацијом. С друге стране, међуетничка и међуинституционална сарадња двеју градских општина, Сарајева и Источног Сарајева, упркос етнички

мотивисаном политичком мејнстриму Бошњака и Срба, медијски се не прати с одушевљењем и сензацијом, иако су у питању значајни искораци различитих народа. Усмереност медија ка стварању атмосфере напетости и тензија, односно непрекидне етнизације, зарад репродуковања система етнополитике, говори не само о суженом јавном простору и политизацији културних различитости (Marko 2011, 177–184; Turčilo i Buljubašić 2017, 99–103; 112–114) већ указује на то да се односи између различитих народа у Босни и Херцеговини посматрају као производ „древне мржње”, односно „вековне толеранције”. У зависности од начина на који се одређена вест преноси публици биће третирани и међуетнички односи – увек засновани на сукобима – тако да се с одушевљењем или сарказмом констатује да их нема, или да су интернетничке релације хармоничне али да их „кваре” политичари, верски службеници и други фактори на које народи наводно не могу да утичу.

Поставља се питање ка чему води овакво медијско извештавање? Један од одговора јесте можда у (не)свесном одржавању постојећег политичког и друштвеног уређења, али сматрам да је потребно отићи даље од тога и понудити још нека објашњења. Најпре, односи између Бошњака, Срба и Хрвата посматрају се упрошћено кроз два супротна пола „од љубави до мржње”, а не као непрекидни низ осцилација проузрокован спољашњим и унутрашњим динамикама у оквиру једне или више заједница, у одређеном историјском, политичком, друштвеном и економском контексту. Уколико се уведе динамичка перспектива тако конципираног „трећег пута”, тј. заправо „средњег пута”, указује се на то да се по одређеним питањима народи слажу а по одређеним разилазе. Већина припадника бошњачке, српске и хрватске заједнице не посматра сваку своју животну ситуацију кроз етничку призму, не размишља о свом етничком и верском идентитету као нечему што им обликује целокупне навике, друштвене а камоли економске односе, чиме се њихови ставови и размишљања разликују у односу на оно што преносе медији. С друге стране, три групације су итекако свесне сопствених етно-религијских идентитета, граница, простора и имају одређена очекивања и стремљења по питању сопствене нације. Све ово не би било могуће сазнати на основу медијског извештавања, већ путем консултовања одговарајуће научне литературе и теренског истраживања, које је у мом случају трајало од 2016. до 2024. године, и још увек траје јер се као етнолог-антрополог перманентно бавим наведеним темама у Босни и Херцеговини. Сматрам да је овај рад само почетак дубинског и комплекснијег сагледавања међуетничких односа на поменутом подручју и да на једном нивоу може да се тврди да Бошњаци, Срби и Хрвати не желе да одржавају интеракцију и комуникацију, али истовремено постоји други ниво на којем они то увелико чине. Дакле, истраживање показује да начин одвијања

комуникације не зависи само или првенствено од утицаја једног фактора (етничке припадности), већ од утицаја више фактора истовремено – а медији све остале факторе који имају утицај углавном не помињу. Уосталом, можда је добро подсетити се Фредерика Барта који је давно показао да без интеракције нема идентитета, да се културни материјали у оквиру сваке заједнице мењају али да границе опстају (Barth 1969), тако да је, на жалост љубитеља „нестанка идентитета”, потребно још једном нагласити да он итекако постоји јер му сами људи придају значај. Наравно, то није једини оквир функционисања људских заједница, али је један од важнијих, због чега би било значајно за разумевање ситуације на терену консултовати резултате новијих емпиријских истраживања (Ђорђевић Срnobrnja 2023; Petković 2024) како би се стекла целовита слика међуетничких односа на одређеном простору. Бар што се тиче Босне и Херцеговине.

Извори

- Al Jazeera. 2025. „Ibrahim Hadžibajrić pravosnažno osuđen na šest mjeseci zatvora”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://balkans.aljazeera.net/news/2025/1/24/ibrahim-hadzibajric-pravosnazno-osudjen-na-sest-mjeseci-zatvora>.
- Baćanović, Vuk. 2023. „Varvarogenije populizma, ili srednjovjekovni etnički identitet Bosne kao plijen pabirčara”. Žurnal. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://zurnal.me/varvarogenije-populizma-ili-srednjovjekovni-etnicki-identitet-bosne-kao-plijen-pabirčara/?script=cir>.
- Dolina Lašve. 2023. „Ko je Oliver koji je okupio sve tri nacije”. Pristupljeno 29. marta 2025. <https://dolinalasve.info/2023/12/11/ko-je-oliver-koji-je-okupio-sve-tri-nacije/>.
- Drukčiji radio. 2025. „Balkansko veče u Stuttgartu, 22. veljače 2025. godine”. Pristupljeno 29. marta 2025. <https://drukciji.ba/2025/01/21/balkansko-vece-u-stuttgartu-22-veljace-2025-godine/>.
- Ekapija. 2023. „U BiH se gradi moderna arena za borbe bikova (VIDEO)”. Pristupljeno 27. marta 2025. <https://www.ekapija.com/news/4120999/u-bih-se-gradi-moderna-arena-za-borbe-bikova-video>.
- Grad Istočno Sarajevo. 2022. „Istočni Stari Grad – Saniran međuentitetski lokalni put u Gornjem Biosku”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://gradistocnosarajevo.net/istocni-stari-grad/источни-стари-град-саниран-међуентит/>.
- Hadžić, Almasa. 2023. „Pravoslaviziranje prostora lokalne administracije u Srebrenici”. Preporod info. Pristupljeno 26. marta 2025. <https://preporod.info/bs/article/47989/pravoslaviziranje-prostora-lokalne-administracije-u-srebrenici>.
- Jašar-Opardija, Minela. 2023. „Burna rasprava na temu ‘postaje li Trebević’ grad: ‘Sve na Brusu je preslikano iz najljepšeg njemačkog grada’”. N1 BiH. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://n1info.ba/vijesti/burna-rasprava-na-temu-postaje-li-trebevic-grad-sve-na-brusu-je-preslikano-iz-najljepseg-njemackog-grada/>.
- Karić, Samir. 2018. „Bolja Srebrenica: Bošnjaci i Srbi na istom tatamiju i na istoj sceni”. Al Jazeera Balkans. Pristupljeno 26. marta 2025. <https://balkans.aljazeera.net teme/2018/4/23/bolja-srebrenica-bosnjaci-i-srbi-na-istom-tatamiju-i-na-istoj-sceni>.

- Klix. 2016. „Neslaganje načelnika: Čosić tvrdi da Gašanović pokušava sakriti kome je prodao Trebević i Borije”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://www.klix.ba/vijesti/bih/neslaganje-nacelnika-cosic-tvr-di-da-gasanovic-pokusava-sakriti-kome-je-prodao-trebevic-i-borije/161102110>.
- Ljudski. 2022. „Mirso i Edin postidili Srbe: Prvak i viceprvak u jedenju čvaraka, kod Neđe soka nema”. Pristupljeno 24. marta 2025. <https://www.ljudski.ba/drustvo/mirso-i-edin-postidili-srbe-prvak-i-viceprvak-u-jedenju-cvaraka-kod-nede-soka-nema>.
- Memić, Nedad. 2016. „Zašto su bikovi bolji od političara”. Deutsche Welle. Pristupljeno 27. marta 2025. <https://www.dw.com/sr/za%C5%A1to-su-bikovi-bolji-od-politi%C4%8Dara/a-36381786>.
- N1 BiH. 2022. „Sveštenik SPC-a u Srebrenici osvještavao prostorije SDA, usljedila reakcija”. Pristupljeno 26. marta 2025. <https://n1info.ba/vijesti/svestenik-spc-a-u-srebrenici-osvjestavao-prostorije-sda-usljedila-reakcija/>.
- Nova Bila. 2020. „Bošnjaci gasili vatru da bi katolici uživali u blagdanu: ‘Vi slavite, mi ćemo gasiti’”. Pristupljeno 29. marta 2025. <https://novabila.info/bosnjaci-gasili-vatru-da-bi-katolici-uzivali-u-blagdanu-vi-slavite-mi-emo-gasiti/>.
- Nova. 2022. „Ispravka netačne informacije: Lepa Brena ne gradi skijalište i hotel u Bosni”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://nova.rs/zabava/showbiz/lepa-brena-gradi-skijaliste-i-hotel-u-bosni/>.
- Nportal. 2023. „Musliman svetski prvak u jedenju čvaraka – Srbi slabo ih jedete”. Pristupljeno 24. marta 2025. <https://www.nportal.rs/sr/vest/70576/zanimljivosti/fejzbuk/musliman-svetski-prvak-u-jedenju-cvaraka-srbi-slabo-ih-jedete>.
- Oslobođenje. 2024. „Trebević se (ipak) neće spustiti u grad!? – Šta su dogovorili Uk, Čengić i Gašanović”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://www.oslobođenje.ba/vijesti/sarajevo/trebevic-se-ipak-neze-spustiti-u-grad-sta-su-dogovorili-uk-cengic-i-gasanovic-996131/>.
- Patria. 2019. „Općine Stari Grad i Istočni Stari Grad zajedno saniraju regionalni put koji ih spaja”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://nap.ba/post/728898/opcine-stari-grad-i-istocni-stari-grad-zajedno-saniraju-regionalni-put-koji-ih-spaja>.
- Princip. 2024. „Nastavljena saradnja Istočnog Starog Grada i Starog Grada Sarajevo”. Pristupljeno 25. marta 2025. <https://www.princip.news/vijesti/nastavljena-saradnja-istocnog-starog-grada-i-starog-grada-sarajevo>.
- Radio Sarajevo. 2020. „Pravi Bosanci: Susjedi muslimani gase požar da bi katolici mogli proslaviti Uskrs”. Pristupljeno 29. marta 2025. <https://radiosarajevo.ba/metromahala teme/susjedi-muslimani-gase-pozar-da-bi-katolici-mogli-proslaviti-uskrs/373623>.
- Radio Slobodna Evropa. 2023. „Bosanske koride”. Pristupljeno 27. marta 2025. <https://www.slobodnaevropa.org/a/bih-borbe-bikova-korida/32542462.html>.
- Srpskainfo. 2023. „(VIDEO) ‘Srbima svaka čast, ali ovo ne znate’ Mirsad je svjetski prvak u jedenju čvaraka, u rekordnom roku pomeo 15 konkurenata”. Pristupljeno 24. marta 2025. <https://srpskainfo.com/video-srbima-svaka-cast-ali-ovo-ne-znate-mirsad-je-svjetski-prvak-u-jedenju-cvaraka-u-rekordnom-roku-pomeo-15-konkurenata/>.
- Vesti. 2017. „Svi smo mi ljudi: Evo kako Srbi i Bošnjaci proslavljaju maturu u Srebrenici (FOTO)”. Pristupljeno 26. marta 2025. <https://www.vesti.rs/Region/Svi-smo-mi-ljudi-Evo-kako-Srbi-i-Bosnjaci-proslavljaju-maturu-u-Srebrenici-FOTO.html>.

- YouTube, Dolina Lašve. 2025. Pristupljeno 28. marta 2025. <https://www.youtube.com/@DOLINALASVE>.
- YouTube, Srećko Stipović. 2025. Pristupljeno 28. marta 2025. <https://www.youtube.com/c/SrećkoStipović>.

Референце

- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Bergen, Oslo – Tromsø: Universitetsforlaget.
- Bougarel, Xavier. 2018. *Islam and Nationhood in Bosnia-Herzegovina: Surviving Empires*. London – New York: Bloomsbury Academic.
- Bugarin, Velimir. 2017. *Druga strana rata: Sjećanje na ratnu svakodnevicu u Lašvanjskoj dolini*. Novi Travnik: Udruga Stari grad „Kaštel”.
- Burg, Steven L. and Paul S. Shoup. 1999. *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk: M.E. Sharpe.
- Dedijer, Jevto. 2003. *Hercegovina i Hercegovci*. Beograd: Slobodna knjiga.
- Đorđević Crnobrnja, Jadranka. 2023. “Media and Cultural Representation of Goranci Culture and Tradition.” *Makedonski folklor* 84: 97–110. <https://doi.org/10.55302/MF2384097djc>
- Dražeta, Bogdan. 2021. *Etnička identifikacija i granice u Bosni i Hercegovini: primeri Mostara i Sarajeva*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Dosije studio.
- Dražeta, Bogdan. 2022. „Etnički i regionalni stereotipi u TV seriji ‘Konak kod Hilmije’”. *Etnoantropološki problemi* 17 (2): 119–156. <https://doi.org/10.21301/eap.v17i1.4>
- Dražeta, Bogdan. 2023. „Prožimanja, udaljavanja i sporenja među Bošnjacima, Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini početkom XXI veka”. U *Međunarodni naučni skup Savremena srpska folkloristika XII*, uredili Danijela Petković i Dejan Ajdačić, 321–334. Beograd – Loznica – Tršić: Udruženje folklorista Srbije. Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković”. Komisija za folkloristiku Međunarodnog komiteta slavista. Centar za kulturu „Vuk Karadžić”. Naučno-obrazovno-kulturni centar „Vuk Karadžić”.
- Dražeta, Bogdan i Belma Buljubašić. 2021. „Kultura sjećanja u podijeljenom gradu: Sarajevo i Istočno Sarajevo”. *Antropologija* 21 (1): 113–130.
- Dražeta, Bogdan i Zorana Guja. 2018. „Uticaj muzike na međuetničke odnose stanovnika Sarajeva i Mostara”. *Etnoantropološki problemi* 16 (4): 899–925. <https://doi.org/10.21301/eap.v13i4.1>
- Gorunović, Gordana. 2006. „Pseudomarksizam i protofunkcionalizam u srpskoj etnologiji: Kulišić vs. Filipović”. *Etnoantropološki problemi* 1 (2): 185–208. <https://doi.org/10.21301/eap.v1i2.10>
- Grandits, Hannes. 2014. *Multikonfesionalna Hercegovina: vlast i lojalnost u kasnoosmanskom društvu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu i Institut za istoriju, Sarajevo.
- Guja, Zorana. 2021. „Prilog proučavanju romanijskog stila pjevanja uz gusle kroz prizmu guslara Milovana Srdanovića”. U *Muzičko nasljeđe Bosne i Hercegovine*

- (*Zbornik radova*), uredile Tamara Karača Beljak i Jasmina Talam, 81–100. Sarajevo: ICTM Nacionalni komitet u Bosni i Hercegovini.
- Guja Dražeta, Zorana. 2025. „Grupno pjevanje uz gusle u centralno-istočnoj Bosni”. U *Zbornik radova 13. Međunarodni simpozij „Muzika u društvu”*, uredila Lana Šehović, 479–498. Sarajevo: Muzikološko društvo Federacije Bosne i Hercegovine i Univerzitet u Sarajevu – Muzička akademija.
- Hayden, Robert M. 2002. “Antagonistic Tolerance: Competitive Sharing of Religious Sites in South Asia and the Balkans.” *Current Anthropology* 43 (2): 205–231. <https://doi.org/10.1086/338303>
- Hayden, Robert M. and Mario Katić. 2023. “Sedimentations of Time along the Sava and Una Rivers: Viscous Identities, Laminar Flows and Turbulence in Five Late-Ottoman Refugee Towns in Bosnia since 1863.” *Slavonic & East European Review* 101 (1): 114–150. <https://doi.org/10.1353/see.2023.a897287>
- Hayden, Robert M, Tuğba Tanyeri-Erdemir, Timothy D. Walker, Aykan Erdemir, Devika Rangachari, Manuel Aguilar-Moreno, Enrique López-Hurtado, and Milica Bakić-Hayden. 2016. *Antagonistic Tolerance: Competitive Sharing of Religious Sites and Spaces*. London: Routledge.
- Janković, Aleksandar. 2019. „Nacionalizam kao strukturalna prepreka u demokratizaciji bosanskohercegovačkog društva”. *Sociologija* 61 (1): 87–112. <https://doi.org/10.2298/SOC1901087J>
- Lazić, Mladen. 1994. *Sistem i slom: raspad socijalizma i struktura jugoslovenskog društva*. Beograd: Filip Višnjić.
- Marko, Davor. 2011. „‘Drugi’ i ‘drugačiji’ u bosanskohercegovačkom medijskom ogleдалu”. *Diskursi* 1 (2): 177–186.
- Medar-Tanjga, Irena. 2008. *Mješoviti brakovi na području opštine Banjaluka (1987-2000. godine)*. Banja Luka: Geografsko društvo Republike Srpske.
- Milenković, Miloš. 2010. *Istorija postmoderne antropologije: Intertemporalna heterarhija*. Beograd: Srpski genealoški centar – Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 45.
- Mrgić, Jelena and Bogdan Dražeta. 2020. “Seeing, Sensing, and De/Scripting – Narratives on Weather and Climate in Preindustrial Serbia and Bosnia-Herzegovina.” *Ekonomika i ekohistorija / Economic and Ecohistory* 16: 184–200.
- Mrđen, Snježana. 2005. „Etnički miješani brakovi na prostoru bivše Jugoslavije, 1970–2005. godina”. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 131: 255–267. <https://doi.org/10.2298/ZMSDN1031255M>
- Owusu, Maxwell. 1978. “Ethnography of Africa: The Usefulness of the Useless.” *American Anthropologist* 80 (2): 310–334. <https://doi.org/10.1525/aa.1978.80.2.02a00040>
- Petković, Nevena S. 2024. „Filije: Kultura ishrane Srba i Albanaca na Kosovu i Metohiji i njen regionalni kontekst”. U *Tematski zbornik naučnih radova Mi i Drugi kroz vizuru Kosova i Metohije, knjiga 3 istorija i etnologija*, uredili Dalibor Velojić i Jovan Simijanović, 275–297. Priština – Leposavić – Beograd: Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić. Akademija za nacionalnu bezbednost.
- Teinović, Bratislav. 2019. „Nacionalno-politički razvoj Bosne i Hercegovine u posljednjem vijeku turske vladavine (1800-1878)”. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Banjoj Luci.

- Turčilo, Lejla i Belma Buljubašić. 2017. „Etički standardi između biznisa i društvene uloge medija u Bosni i Hercegovini”. *CM: Communication and Media* 12 (40): 93–118.
- Turkušić, Enida. 2009. „Ljudska prava u kontekstu političkog sistema”. U *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine: izabrani aspekti*, uredili Saša Gavrić, Damir Banović i Dr Christina Krause, 44–56. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Konrad Adenauer.
- Vlaisavljević, Ugo. 2014. „Etnički identitet kao strateški modus preživljavanja”. *Mostariensia* 18 (1–2): 27–44.
- Vukoičić, Jelena. 2014. „Konflikt i/ili koegzistencija – fenomen bosanskog komšiluka”. *Sociološki godišnjak* 9: 39–53.

Bogdan Dražeta

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy, University of Belgrade
darzetab@gmail.com

Similarities and Differences between Media Reporting and Fieldwork on Interethnic Relations in Bosnia and Herzegovina (2016–2024)

Media reporting on interethnic relations in Bosnia and Herzegovina over the past few years has mostly contained a narrative aimed at (un)consciously maintaining the existing political and social system. This is a system based on the tri-national principle in which the three major constituent nations – Bosniaks, Serbs and Croats – together with “others” form the backbone of the country’s constitutional order. However, observing most “ordinary” events through an ethnic prism and attributing an ethnic connotation to everyday life situations within the framework of media reports not only preserves such system, but also creates the only possible narrative about relations between the three peoples (*narodi*). Among members of the Bosniak, Serbian and Croat communities, as well as among those who do not identify with the three aforementioned groups, attitudes and thoughts that differ from what is conveyed by the media regarding their mutual relations prevail. I have begun to notice such findings since I have been conducting fieldwork in Bosnia and Herzegovina for the past eight years. In this paper, I will try to present the similarities and differences between what the media reports on interethnic relations and the situation on the field, listing specific examples collected in the period from 2016 to 2024. I believe that pointing out this issue could represent a small contribution to developing a different view of how ethnic communities in Bosnia and Herzegovina function among themselves and to what extent the media speak differently about it. De-

pending on the way a particular news item is conveyed to the audience, interethnic relations – always based on conflicts – in media reports will be treated in a way that either enthusiastically or sarcastically states that they do not exist, or that interethnic relations are harmonious but are “spoiled” by politicians, religious officials, and other factors that people supposedly cannot influence. If the dynamic perspective of the so-conceived “third way”, i.e. actually the “middle way”, is introduced, it is indicated that people agree on certain issues and disagree on certain others. The majority of Bosniaks, Serbs and Croats do not perceive every situation in their lives through an ethnic prism, do not think about their ethnic and religious identity as something that shapes their entire habits, social and even economic relations, which makes their attitudes and thoughts different from what is conveyed by the media. On the other hand, the three groups are very aware of their own ethno-religious identities, borders, spaces and have certain expectations and aspirations regarding their own nation.

Keywords: media, fieldwork, interethnic relations, Bosnia and Herzegovina

*Ressemblances et différences entre l'information médiatique
et l'enquête de terrain sur les rapports interethniques
en Bosnie-Herzégovine (2016–2024)*

L'information médiatique sur les rapports interethniques sur le territoire de Bosnie-Herzégovine dans ces quelques dernières années contient généralement un récit ayant pour l'objectif de conserver (in)consciemment le système politique et social existant. Il s'agit d'un système basé sur le principe trinational dans lequel trois peuples majoritaires, constitutifs – les Bosniaques, les Serbes et les Croates – ensemble avec la communauté des « autres » représentent le noyau de l'ordre constitutionnel du pays. Cependant, l'observation de la plupart des événements « ordinaires » à travers le prisme ethnique et l'attribution du signe ethnique à des situations de la vie quotidienne dans le cadre des rapports médiatiques non seulement garde l'ordre, mais trace le seul récit possible sur les rapports entre les trois peuples. Parmi les membres de la communauté bosniaque, serbe et croate, ainsi que parmi ceux qui ne s'identifient pas à ces trois groupes mentionnés, prédominent des positions et des considérations qui diffèrent de ce que transmettent les médias au sujet de leurs rapports interethniques.

Mots clés: médias, enquête de terrain, rapports interethniques, Bosnie-Herzégovine

Primljeno / Received: 29.03.2025.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 7.05.2025.